

Uhrin haavoittuvuuden tunnistaminen ja sensitiivinen kohtelu

Heli Heinjoki, kriisityön kehittämispäällikkö, kriisi- ja traumapsykoterapeutti

Katja-Mari Ottelin, vastaava kriisityöntekijä, psykologi, psykoterapeutti

Kati Puhakka, vastaava kriisityöntekijä, seksuaaliterapeutti (NACS)

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Tukinainen ry

Haavoittuvat uhrit rikosprosessissa

- Uhridirektiivi velvoittaa ottamaan huomioon erityisen haavoittuvassa asemassa olevat uhrit
  - => tulee antaa erityistukea ja oikeudellista suojelua
- Uhridirektiivi 22 artikla: ”Uhrin henkilökohtainen arviointi erityisen suojelutarpeen arvioimiseksi”
  - a) uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet
  - b) rikoksen tyyppi ja luonne
  - c) rikoksen olosuhteet (Esitutkintalain 11 luku 9a §)

Rikoksen uhriksi joutumisen neljä ulottuvuutta

(Basia Spalek 2006)

1. Primaarinen uhrikokemus

- rikoksen kokemisella taloudellisia, fyysisiä, sosiaalisia ja emotionaalisia vaikutuksia

2. Toissijainen uhrikokemus

- kokemukset viranomais- ja / tai auttamisjärjestelmässä aiheuttavat pettymyksiä, turhautumista ja kokemuksen huonosta kohtelusta

3. Epäsuora uhriutuminen

- primaarin uhrin läheisten tai uhrien kanssa työskentelevien psyykinen kuormitus

4. Haavoittuvuus

- määrittää, millaisia ovat primaarin, toissijaisen tai epäsuoran uhriksi joutumisen seuraukset.

Haavoittuvuus (Lindgren, Pettersson & Hägglund 2004)

- **Mitä haavoittuvampi** yksilön asema on suhteessa uhrikokemukseen, **sitä vakavammat** tapahtuman **seuraukset** ovat hänen kannaltaan
    - => Altistaa uhriksi joutumiselle
    - => Vaikuttaa siihen, tarvitseeko uhri kokemuksensa käsittelyyn apua, tukea ja neuvontaa
    - => Saako uhri tarvitsemaansa tukea
    - => Vaikeuttaa tapauksen etenemistä rikosprosessissa
- Haavoittuvuuden tunnistamisen vaikeus saa aikaan, että uhrikokemusten seurauksia voi jäädä havaitsematta viranomaisilta ja auttajilta

Haavoittavat rikokset ja kokemukset

E erityisen haavoittaville rikoksille ominaista on niiden aiheuttama psyykkinen traumakokemus ja traumatisoituminen

Näitä ovat esimerkiksi

- Väkivaltarikokset
- Seksuaaliväkivaltarikokset ja seksuaalinen hyväksikäyttö
- Lähisuhdeväkivalta- ja kunniaväkivaltarikokset
- Henkirikokset
  - erityisesti uhrin läheiset
  - rikoksen silminnäkijät
  - auttajat, viranomaiset

Elämänvaiheeseen liittyvä haavoittuvuus

- **Lapset** - Lasten haavoittuvuus pohjautuu yhtäältä fyysiseen heikkouteen, toisaalta kokemusten puutteeseen ja käsitteellisen kehityksen tasoon (esim. Hill 2005).
- Lapset ovat rakenteellisesti heikossa asemassa, koska heiltä puuttuvat kansalaisoikeudet, kuten äänioikeus (Lansdown 1994, 35). Lapset nähdään yleensä haavoittuvina ja kykenemättöminä, ei-täysivaltaisina toimijoina, ikään kuin puutteellisina aikuisina (Hill 2005, 62).
- **Nuoret**
- **Ikäihmiset** - Vanheneminen voidaan nähdä viisauden kasvuna, jolloin ihminen työstää elämäkokemuksensa eheäksi kokonaisuudeksi ja löytää elämälleen merkityksen. Mutta vanheneminen merkitsee myös haurautta ja haavoittuvuutta (Sarvimäki 2015: 15–16.).
- **Pakolaiset, maahanmuuttajat** – kieli, kulttuuri, erossa perheestä, traumaattiset kokemukset mm.

Sosiaaliseen asemaan liittyvä haavoittuvuus

- Vammaisryhmät
- Mielensterveyspotilaat
- Maahanmuuttajat, ihmiskaupan uhrin
- Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt

Haavoittuvuuden vaikutukset rikosprosessissa

- Mitä haavoittuvampi uhri on, sitä heikommin hän pystyy toimimaan rationaalisesti asiansa viranomaiskäsittelyssä – tuen tarve
- Vaarana on myös se, etteivät viranomaiset pidä uhria uskottavana, mikäli hänen haavoittuvuutensa taustalla olevia tekijöitä ei tunnisteta riittävästi.
- Uhri kykenee huolehtimaan oikeuksistaan rikosprosessissa, mikäli hän ymmärtää käsittelyn vaiheet ja saa henkistä tukea asian rikosoikeudellisen käsittelyn aikana. Sen vuoksi haavoittuvuus olisi otettava huomioon uhrien kohtelussa läpi koko rikosprosessin alusta loppuun !

(Honkatukia 2010)

Sensitiivinen kohtelu

- Sensitiivisyys = herkkätuntoinen, herkkä
- Uhrin erityisyyden huomioimista
  - > tietoisuutta rikoksen kokemisen ja oikeusprosessin vaikutuksista ja seurauksista uhrin käyttäytymiseen JA toimimista siten, että uhrin kokemusta ja toimimista helpotetaan
- Sensitiivinen kohtelu edistää uhrin toimintakykyä, helpottaa viranomaisten toimintaa, estää uhrin uudelleen uhriutumista oikeusprosessin seurauksena, edistää uhrin oikeusturvaa ja toteuttaa erityisesti hänen oikeutensa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Sensitiivinen kohtaaminen

- Kiinnostus ja empatia –muista uhrin ”traumasilmäläsit”
- Uhrin tunnetilat saattavat vaihdella itkusta aggressiivisuuteen. Älä provosoidu
- Ole tarkkaavainen ja läsnä, pysyttele tässä hetkessä
- Siedä hitautta
- Siedä epämukavia tunteita asiakkaallasi ja itselläsi
- Realisoi ja toimi tarkoituksenmukaisesti
- Varmista henkilökohtaiset eettiset periaatteesi ja vahva ammatillinen osaaminen
- Perustyö ja työn rajat !

Sensitiivinen kohtelu – hyviä käytäntöjä kohtaamiseen

- Selvitä, onko työntekijän sukupuolella merkitystä uhrille. Noudata toivetta mahdollisuuksien mukaan.
- Keskustelu / haastattelutilanteen turvallisuus ja häiriöttömyys, ei hälinää, ei yhtäkkisiä keskeytyksiä.
- huoneen järjestys oireita huomioiva
- Uhrin kohtelias ja kunnioittava puhuttelu
- Muista uhrin ”traumasilmälasi” !
- Ennakoi ja kerro, että joudut ehkä esittämään epämiellyttäviä kysymyksiä, jotka ovat välttämättömiä asian selvittämiseksi

Sensitiivinen kohtelu – hyviä käytäntöjä kohtaamiseen

- Varaa uhrin kertomukselle riittävästi aikaa, tarvittaessa pidä taukoja.
- Anna uhrin kertoa – älä rajoita liikaa. Uhri ei välttämättä itse tiedä, mikä kertomuksessa on olennaista
- Varmista, että uhri on ymmärtänyt sanomasi. Ota huomioon, että uhreilla ei useinkaan ole termejä teoille !
- Kerro uhreille tarkoitetuista tukitoimista, joihin hänellä on mahdollisuus koko oikeusproessin ajan

Epäsuora uhrituminen

Myös haavoittuvia uhreja kohtaava voi ”haavoittua”:

- primaarin uhrin läheisten tai uhrien kanssa työskentelevien psyykinen kuormitus
- Peilisolujen vaikutus
- Liiallinen empatia
- Itsen havainnointi – tuki, tieto, työnohjaus

Myötätuntouupumus / sijaistraumatisoituminen

- **Figley:** Myötätuntouupumus on tila, jolle on ominaista jännittyneisyys ja varautuneisuus kohdatessa yksilöllistä tai kumulatiivista asiakkaan trauma. Oireina ovat mm. asiakkaan kokemusten siirtyminen omiksi kokemuksiksi, asiakkaan kokemuksista muistuttavien paikkojen, ihmisten ja tilanteiden välttäminen ja ylivirittyneisyys. Usein tilanteeseen liittyy myös työperäinen yllirasitus.
- Myötätuntouupumuksessa pinnalla ovat usein syyllisyyden tunteet siitä, ettei tehnyt tarpeeksi.
- Ilmiö on yleinen: Jossain muodossa sekä myötätunto- että työuupumus kohtaa jossain työuran vaiheessa lähes kaikkia auttajia. Ongelmaa ei ole aina helppo myöntää ja avun hakeminen voidaan kokea epäonnistumisena ja häpeällisenä.

Hälytysmerkkejä

- Ilon katoaminen toiminnasta
- Ärtynisyys
- Univaikeudet
- Huumorintajun katoaminen
- Jatkuva väsymys
- Asioiden unohtelu
- Aikaansaamattomuus
- Usein toistuva päänsärky
- Kohonnut verenpaine
- Keskittymisvaikeudet
- Kyynisyys
- Avuttomuuden tunne, itsen aliarviointi, turtuminen, eristyneisyyden tunne
- Muutokset maailmankuvassa, ”maailma on paha ja vaarallinen”
- Muutokset sosiaalisissa suhteissa esim. apatia, ylihuolehtivuus
- Epäpätevyyden tunteet töissä, motivaation puute
- Kuormittavien tunteiden sietokyky heikentyy
- Kyvyttömyys ylläpitää vakaata minäkuvaa
- Pelastusfantasioiden kehittäminen

Työkyvyn ja ammatillisuuden ylläpito

- Vahva ammatillinen osaaminen
- Ammatillinen tuki, työnohjaus
- Oma psyykkinen hyvinvointi
- Työn vastapainona vapaa-aika

Työkyvyn ylläpito (Melvin 2015)

Työssä

- Vakiintuneet käytännöt (rituaalit)
- Vertaistuki
- Työn ja yksityiselämän tasapaino
- Jälkipuinti-istunnot
- Rajojen asettaminen ("sanoa ei")
- Jämäkkyys Itsereflektio Työvapaat
- Työtehtävien vaihtelu
- Jatkokoulutus

Henkilökohtaisessa elämässä

- Oman haavoittuvuuden tunnistaminen
- Unirytmä
- Työn ja yksityiselämän tasapaino
- Rentoutumiskeinot, harrastukset
- Henkiset/hengelliset tarpeet